

De kerk van Niekerk

1.1 Het kerkgebouw

Niekerk bezit één van de oudste kerken van het Westerkwartier. Het eerste en oudste deel van de kerk is in de twaalfde eeuw in Romaanse stijl gebouwd met grijze tufsteen. Dit kwam uit Duitsland via de Rijn, de Zuiderzee - nu IJsselmeer - en het Wad. De aanvoer van tufsteen was kostbaar. Waarschijnlijk konden de bewoners van het Westerkwartier vanaf het begin van de dertiende eeuw zelf rode kloostermoppen* bakken. Kloosterlingen speelden hierbij een rol. Hierdoor was de dure en minder sterke Duitse natuursteen niet meer nodig.

In de dertiende eeuw werd aan de zuidzijde van de kerk een dwarsarm toegevoegd. Aan de noordzijde wilde men dat ook. De buitenmuur is daarvoor open geweest, maar ook weer dichtgemetseld. Mogelijk was het geld op of was de extra ruimte niet meer nodig, omdat ook in Oldekerk een stenen kerk werd gebouwd. In dezelfde tijd kwam ook de uit tufsteen en baksteen gemetselde zadeldaktoeren tot stand. De oorspronkelijk tufstenen westgevel is bij de bouw opgeofferd en hergebruikt in de toren.

Omstreeks 1650 werd de apsis* vervangen door een driezijdig gesloten koor*. Het dak van de kerk was oorspronkelijk van riet, een bouwwijze die men nu nog kan zien in het Duitse Sleeswijk-Holstein. De kerkzolder werd jarenlang door de kerkenraad verhuurd als opslagplaats. Eén van de huurders was Geert Tonnis, die de zolder in 1860 gebruikte voor graanopslag tegen een huur van 11 gulden per jaar.

In 1879 werden de muren van de kerk schoongemaakt en daarna bepleisterd. De restauratie van de kerk vond plaats tussen 1964 en 1967. Bij deze restauratie zijn in het schip de oorspronkelijke Romaanse raampjes aangebracht. De bepleistering werd van de oude buitenmuren gehaald, waardoor de tufsteen weer zichtbaar werd. In het koor werd tijdens de restauratie een gedeelte van het uit Bremer zandsteen vervaardigde altaar in het puin onder de vloer aangetroffen. Mogelijk is dit altaar tijdens de reformatie* vernietigd.

Er zijn aanwijzingen gevonden dat ver vóór de bouw van de huidige stenen kerk hier een eenvoudig houten kerkje heeft gestaan. De behoefte aan een gemeenschapsruimte ontstond al in 787, toen Karel de Grote de priester Liudger* naar deze streken zond om het christendom te verkondigen. Bronnen vermelden dat het kerspel* Oldekerk rond het jaar 950 is ontstaan en Niekerk een halve eeuw later.

1.2 De toren en de klok

Waarschijnlijk is onder de toren vroeger een kerker geweest voor wetsovertreders.

In 1943 werd de torenklok, die dateerde uit 1620, door de Duitse bezetter geroofd en omgesmolten voor de oorlogsvoering. In deze klok stond: 'Die collatoren eegenarfdn kerckvoegden to Nikerke int Osterdiel Langewolt hebben dese klockke laten geten anno 1620 in die man october. M. Francois Simon, Andre Aubertin'.

Simon en Aubertin waren Franse klokkengieters uit Lotharingen. Toen de klok na de oorlog niet terugkwam, liet men een nieuwe maken. De zadeldaktoeren is nu eigendom van de gemeente Grootegast.

1.3 In en om de kerk

De preekstoel, de grote kroonluchter en de banken zijn alle uit de achttiende eeuw. De preekstoel uit 1705 is voorzien van bijzonder houtsnijwerk. Afgebeeld zijn de vier evangelisten: Mattheus als man met een boek, Marcus als een leeuw, Lucas als een rund en Johannes als een adelaar. Het fraaie Van Oeckelenorgel is in 1895 gebouwd voor 1600 gulden en in 1969 gerestaureerd.

Rond de kerk lag vroeger een kerkhofgracht, waarbinnen een lijkpad* liep. Daar omheen heeft geheel of gedeeltelijk een muur gestaan. In de administratie zijn behoorlijke bedragen te vinden die zijn uitgegeven aan steen, cement en lonen.

Volgens overlevering zou in de noordwestelijke hoek van het kerkhof, buiten het lijkpad, een aarden pot zijn gevonden, gevuld met stoffelijke resten van een pasgeboren kind. Bij de restauratie heeft men onder leiding van dr. Halbertsma van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek geprobeerd hier meer van te weten te komen. Op meerdere plaatsen in Nederland zijn dergelijke vondsten gedaan. Waarschijnlijk gaat het om bijzettingen van levenloos geboren kinderen of ongedoopt gestorven zuigelingen. Omdat ze niet gedoopt waren, mochten ze niet in gewijde grond worden begraven. Men gunde ze een rustplaats aan de rand van het kerkhof.

Tijdens het onderzoek naar de bijzettingen, door middel van een proefsleuf, kwam vast te staan dat de kerkheuvel indertijd uit bont zand uit de gracht was opgeworpen op een met heide begroeide zandrug. Ook ontdekte men dat voordat de tufstenen kerk werd gebouwd de heuvel al als begraafplaats werd gebruikt. Dat bleek uit de positie van twee graven die bij het uitdelven van de sleuf werden doorsneden.

Naast de kerk staat een gebouwtje dat vanaf 1939 werd gebruikt voor verenigingswerk. Na een opknapbeurt in 2000 kreeg het als naam De Zaaier. In een glas-in-loodraam dat bij de restauratie uit de kerk werd verwijderd, stond de Zaaier afgebeeld. Dit raam siert nu de oostelijke gevel van het gebouwtje. Op de zolder heeft de streekhistorische vereniging Aeldakerka een archief en studieruimte gekregen.

Foto (6)

1.4 De pastorie

Na jarenlang kostbaar onderhoud is in 1915 de oude pastorieboerderij - de weeme *- afgebroken en vervangen door een villa voor de predikant. De boerderijschuur van de weeme was al in 1902 voor afbraak verkocht voor 312 gulden. Waarschijnlijk was het toen niet meer nodig dat de dominee wat bijverdiende als boer. Het was vooral in het noorden van het land gebruikelijk dat pastoors, later ook de dominees, voor een deel in hun eigen onderhoud moesten voorzien. De weeme had daardoor het karakter van een boerderij. Eén zielenherder maakte tot ongenoegen van de kerkenraad turf op het land van de kerk en bracht die in de handel. Dit leidde zelfs tot processen. De conclusie was, dat het dominee door zijn hoge leeftijd niet was aan te rekenen. In de jaren tachtig van de vorige eeuw werd ook de villa uit 1915 te duur en werd aan de overzijde een moderne pastorie gebouwd.